

Mojca Šorn*

(PRE)ŽIVETI VOJNO V LJUBLJANI 1939-1945**

(Predavanje na povabilo Festival Ljubljana&Zgodovinsko društvo Ljubljana, 20. marec 2008)

Druga svetovna vojna je vplivala na življenje prav vsakega posameznika, saj je na več nivojih prodrla v širšo civilno sfero ter tako krojila vsakdanjik prebivalcev mest in podeželja širom Slovenije. Za Slovenijo je v prvi vrsti značilno nasilje okupatorjev nad prebivalstvom, ki se je jasno izrisalo na vseh področjih javnega življenja, višek pa je doseglo v fizičnem terorju. O življenju in smrti slovenskega prebivalstva pa sta poleg okupatorjev odločala tudi manj znana »sopotnika« vojne: »nevarnost iz zraka« in hudo pomanjkanje vseh osnovnih potrebščin, zato bo slednja tema vodilo pričujočega referata.

Deklica pri obedu v podporni ustanovi. Muzej novejšje zgodovine Slovenije (dalje MNZS)

Na primeru Ljubljane bom predvsem iz vidika njenih prebivalcev orisala, na kakšen način so organi oblasti v obdobju od leta 1939 do osvoboditve poskušali reševati stisko ljudi in predvsem, kako so si ti v boju za preživetje pomagali sami. V prvem delu predavanja bom

---

* Dr., asistent z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000-Ljubljana, e-naslov: mojca.sorn@inz.si

** Predavanje temelji na izbranih poglavjih iz monografije: Mojca Šorn, Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno. Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.

govorila o preskrbi s hrano, v drugem pa o preskrbi z ostalimi (osnovnimi) življenjskimi potrebščinami.

Evropske države so se zaradi strahu pred nemško politiko in morebitnim vojaškim napadom ter slabih izkušenj iz prve svetovne vojne, ko so bile pomanjkljivo preskrbljene z živežem, v drugi polovici 30. let 20. stoletja začele organizirano pripravljati na vojne razmere. T. i. vojno gospodarstvo je postalo predmet resnega proučevanja strokovnjakov, z zakoni so poskušali že vnaprej urediti vse potrebno za čim manj moteno preskrbo. Kljub optimističnim načrtom sta bila v evropskih državah močno ovirana uvoz in izvoz, prekinjeni so bili mnogi prometni tokovi. Posledica tega je bilo zmanjševanje obsega proizvodnje in posledična rast cen. Povečala se je špekulacija, svoje pa so prispevale tudi množice prestrašenih potrošnikov, ki so praznile trgovine in množice zaskrbljenih varčevalcev, ki so tiščale na kljuko bank. Tem težavam ni ubežala niti Jugoslavija, ki je bila v mnogih pogledih močno navezana na evropske države: »V letu 1938. so bili že vidni znaki, ki so kazali izboljšanje tudi našemu kmetijstvu. To izboljšanje naj bi prišlo v prihodnjih letih, če bi živeli v normalnih razmerah. Živeli pa smo vso preteklo pomlad in poletje pod stalnim pritiskom dogodkov izven naše države. Četudi mi nismo neposredno prizadeti, se vendar ne bomo mogli ubraniti vplivom, ki jih tako velika vojna mora imeti tudi za naše kmetijsko gospodarstvo.«

Kljub temu da je bila tudi v Jugoslaviji že pred začetkom druge svetovne vojne posebna skrb usmerjena v preskrbo prebivalstva, se je Slovenija znašla v vrtincu druginje že konec leta 1939, že leto kasneje je začelo primanjkovati osnovnih življenjskih potrebščin. Organi oblasti so porajajoče se probleme poskušali urejati z različnimi uredbami, kmalu pa se je pokazala potreba po omejitvi v preskrbi oziroma po uvajanju dirigiranega gospodarstva. Kot se je pokazalo takoj po okupaciji, pa vse skupaj ni imelo večjega učinka. V zvezi z omenjenimi omejitvami v preskrbi, ki so bile v Sloveniji izpeljane od jeseni 1939 do okupacije aprila 1941, naj omenim le dve uredbi: uredbo o varčevanju z mesom in ukrepe oziroma uredbe v zvezi s peko in prodajo kruha.

Spomladi leta 1940 je občutno postalo predvsem pomanjkanje mesa, saj se je v tem času zelo povečala njegova poraba. Znatno delež je namreč odpadel na moške, ki so bili na obveznih vojaških vajah: »Konzumirali so dnevno večje količine mesa, katerega so prej mogoče trošili enkrat na teden.« Da bi bila preskrba čim manj motena, je bila meseca maja predpisana uredba o varčevanju z mesom. Ta uredba je določila dva dneva v tednu za brezmesna dneva. Tako v torek in petek mesarji niso smeli prodajati mesa, v gostinskih lokalih pa je bilo prepovedano streči mesne jedi. Oblasti pri pisanju te uredbe niso bile povsem brezčutne, saj je bilo v mesnicah oziroma v gostinskih lokalih meso drobnice,

perutnine in divjačine na ceniku vse dni v tednu. Konec istega leta, se pravi leta 1940, so zaradi slabe letine pšenice (v Jugoslaviji je bilo pridelanih kar 100.000 vagonov pšenice manj kakor leto prej) in njenih nezadostnih zalog, oblasti začele uravnavati tudi promet s pšenico in koruzo, poleg tega pa so določile normative za izdelavo t. i. enotnega oziroma ljudskega kruha. Peki, ki so smeli kruh najprej pripravljati iz 70 % enotne pšenične moke in 30 % koruzne moke, so se morali s prvim dnem leta 1941 prilagoditi novi banovi uredbi, ki je dovoljevala peko kruha iz 40 % enotne presejane pšenične moke ter iz 60 % koruzne moke. Ker ti ukrepi pomanjkanja pšenične moke niso odpravili, so oblasti začele razmišljati o uvedbi živilskih nakaznic: »Živilska nakaznica je potrebna vedno, ko postane svobodna prehrana iz tega ali onega vzroka nezanesljiva. Zagotovi in prepreči nepotrebno in neprijetno čakanje v dolgih vrstah pred trgovinami ter nesocialno kopičenje nujnih prehranjevalnih sredstev.« Tako so bile s 1. februarjem 1941 v Dravski banovini kot v prvi banovini Kraljevine Jugoslavije uvedene karte oziroma nakaznice za kruh in moko. Odrasli so vsak mesec na živilsko nakaznico smeli kupiti 4 kg pšenične moke, otroci pa so bili opravičeni do dveh oziroma treh kilogramov. Ljudje so se »počasi privadili oziroma so se morali privaditi na nakaznice za kruh in moko in na količino živil, ki jih nudijo te nakaznice. Težko pa se je privaditi na koruzni kruh; zunaj trda skorja, znotraj je koruzni kruh vlažen. Ta pekarski proizvod je podoben pečeni polenti v obliki kruha.«

V prvih tednih vojne se je v zvezi s preskrbo na italijanskem okupacijskem področju še posebno slabo pisalo Ljubljancanom. Nova državna meja je odrezala mesto od gospodarskega zaledja, svoje pa so prispevale tudi vojaške operacije oziroma njihove posledice. Ljubljanci so morali do junija, ko je bil obnovljen železniški promet in vzpostavljen stik s pokrajino, živeti od skromnih zalog. V tem času je bila kritična predvsem preskrba s kruhom: »Povpraševanje po kruhu je bilo v tistem času zelo veliko, njegova kakovost pa zelo slaba; krajevna pekarna se je odprla vsak dan ob sedmih in to samo za kratek čas. Za hlebec kruha smo morali v vrsto že ob petih zjutraj«.

Vrsta za kruh pred pekarno v Gradišču. Foto: Miran Pavlin, MNZS

Položaj v zvezi s preskrbo s kruhom je razbrati tudi iz oglasov posameznih gostiln, ki so svoje goste svarile pred nepopolno gostinsko ponudbo: »Gostilni v Zgornjem in Spodnjem Rožniku prosita cenjene goste, da naj prinesejo kruh s seboj.« Nekoliko lažje je bilo, ko je italijanska oblast junija 1941 racionirala kruh in moko, pri čemer je v veljavi ostal predpis o peki kruha iz mešane moke. Na živilsko nakaznico je posameznik poleg 7,5 kg kruha oziroma 6 kg krušne moke lahko vsak mesec kupil še 1 kg riža. Kmalu je sledilo racioniranje maščob, sladkorja in mleka. Posameznik je na mesec lahko kupil 200 g masti, 100 g slanine, 100 g jedilnega olja in 0,7 kg sladkorja. Dojenčki do enega leta so bili upravičeni do enega litra mleka dnevno, otroci od 2 do 7 let do pol litra, otroci od 8 do 10 let do četrt litra in osebe, starejše od 60 let, bolniki in nosečnice, do pol litra. V teku vojne urad za razdeljevanje mleka

ni mogel vedno zagotoviti teh količin, tako je obroke nižal, večkrat pa je mleko dodelil le dojenčkom. Poleti 1941 je bila omejena tudi prodaja mesa. Ljubljančani so morali meso kupovati pri točno določenih mesarjih. Ti so bili dolžni za svoje stranke preskrbeti knjižice, v katere so vpisovali količino mesa in datum prodaje. Avgusta pa je sledila uvedba »mesnih dni«, vsak dan v tednu so smeli prodajati le točno določeno meso, vse dni v tednu so smeli prodajati le drobovje, divjačino in kunčje meso. Ta raspored se je v začetku leta 1943 spremenil, saj so mesarji meso prodajali le takrat, kadar so ga dobili.

Ljubljanska tržnica, junij 1941. Foto: Jakob Prešeren, MNZS

Nove določbe so se zrcalile tudi v ponudbi gostinskih lokalov. Dnevni jedilnik je ponujal le meso, ki je smelo tisti dan ležati na pultu. Vendar je jedilni list v prvih letih vojne mnogokrat zamolčal situacijo v kuhinji. Prebivalec Ljubljane je v svoj dnevnik zapisal: »Jedli smo prav dobre klobase in izpili liter vina. V gostilni se vse dobi, sicer mnogo stane, a dobi se šunka, telečja, svinjska pečenka, piščanci itd.« Jeseni leta 1941 je bila omejena tudi prodaja krompirja. Posamezna družina je bila upravičena do nakupa 10 kg tega gomolja na teden.

Nakup je bil mogoč le s posebnimi knjižicami, podobnimi kot za meso. V teku vojne je izostal tudi redni dovoz krompirja v mesto, tako so ga ljudje v znatno manjših količinah, kot je bilo sprva določeno, lahko kupovali le enkrat mesečno: »Vsak mesec enkrat so pripeljali krompir. Ob štirih si moral vstati, če si hotel biti ob petih, ko je bilo konec policijske ure, pri barakah na tržnici, kjer so ga delili ... Ponavadi sem čakal za hišnimi vrati, da je na šentjakobu odbilo pet, potem sem se pognal v dir proti tržnici. Kup dirjajočih fantov in punc, stopicajočih starčič in možakarjev s cekarji in bisagami je bilo že na poti k tržnici. Če sem dobro tekel in pametno preHITEVAL druge, sem bil v štirih minutah tam. A na trgu, /.../ je stala pred vsako izmed treh barak že debela množica najmanj petstotih ljudi. Od kje so se vzeli? So prespali po vežah okoliških hiš? Ali pa so imeli nočne prepustnice? Ob šestih so šele začeli tehtati. Na vsako osebo je prišlo pol kilograma. /.../. Nisi mogel preveriti ne vage, ne prebirati ... čeprav je bilo vmes dosti gomoljev črnih, zmrznjenih, stolčenih, puhlih ali že v cvetju.«

Vsaj prvo leto vojne je drugačno podobo od trgovin oziroma stojnic z racioniranimi živili kazala ljubljanska glavna tržnica, ki je blago dobivala iz bližnje okolice ter Dolenjske in iz uvoza iz Italije (predvsem iz zaledja Trsta in Gorice), vendar se je tudi ta spremenila po izolaciji Ljubljane z žico (februarja 1942), še bolj pa v teku vojne, ko je izostal uvoz blaga: »Zelenjava pride samo domača na trg, uvožene nobene. Sadje – samo s težko mujo borovnice. Še fižola ne dobiš, če nimaš protekcije pri kakšni branjevki. Edino zelja in ohrovta je zaenkrat dovolj. Naši želodci so kakor vrt, samo zeleno plava notri, pomešano z makaroni v vsaki obliki.« Da je bilo res tako, naj potrdi še sledeči citat: »Vsak dan je na dnevnem redu prodaja kislega zelja, odnosno kisle repe. V sredo je bilo na trgu mnogo regrada, /.../, mnogo svežih kopriv.« Iz povedanega je razvidno, da so bile posledice obžičenja in vojne za Ljubljance iz leta v leto hujše. Izbira je bila čedalje slabša, količine blaga, ki so ga ljudje lahko kupili le z nakaznicami, pa so se praktično iz meseca v mesec spreminjale – nižale, cene pa višale.

Tabela 1: DNEVNE KOLIČINE RACIONIRANIH ŽIVIL IN KALORIJE LE TEH (1941-1945):

LETO	DNEVNA KOLIČINA RACIONIRANIH ŽIVIL	KALORIJE
1941	353,89 g	1030,13
1. polovica 1943	246,5 g	771,66
konec 1943	246,2 g	766,81
začetek 1944	315,4 g	888,73
1945	230,2 g	674,85

Posledice nezadostne prehrane je izkazalo že tretje leto vojne. Predstavniki mestnega fizikata je v poročilu o zdravstvenih razmerah v Ljubljani v letu 1943 poročal o podhranjenosti mnogih otrok in mladostnikov in o tipičnih posledicah pomanjkanja pri odraslih. Izpostavil je hujšanje, slabokrvnost, živčno izčrpanost, neprestano utrujenost, oslABLJENO srce, kožne bolezni, neredno oziroma izostalo menstruacijo pri ženskah. Opazen pa je bil tudi porast tuberkuloze in smrti zaradi nje.

Tabela 2: ŠTEVILO UMRLIH ZA TUBERKULOZO (1938-1945):

LETO	ŠTEVILO UMRLIH
1938	84
1939	77
1940	62
1941	81
1942	130
1943	186
1944	237
1945	265

Žrtve te zahrbtne bolezni so bile predvsem osebe, starejše od 60 let in otroci do 15. leta: »V zadnjih letih so bolj naglo izčrpali svoje telesne sile (morda tudi duševne) ter so »dozoreli« hitreje. Socialne razmere se niso poslabšale tako zelo zaradi stanovanjske krize kakor zaradi sprememb v prehrani.« Zaradi pomanjkljive prehrane je bilo ogroženo predvsem zdravje nižjih nameščencev in delavcev, se pravi okoli 85 % Ljubljancev. Le redki zaradi pomanjkljive prehrane problemov z zdravjem prva leta vojne verjetno niso imeli. Poleg nakupov racioniranih živil in nakupov na tržnici, so lahko obiskovali tudi t. i. črni ali svobodni trg: »Kar smo dobivali živil na karte, še zdaleč ni zadostovalo. Počasi sem morala začeti prodajati: servise, zlatino, kristal, blago. Kokosovi tepihi iz predsobe so bili prodani v hotel Union. Prodati sem morala dragocen srebrni pribor, stensko uro in še in še.« V prid moji trditvi, da so bili konec leta 1944 prav vsi prebivalci Ljubljane na pragu lakote priča dejstvo, da je klecnil celo črni trg. Prebivalci prestolnice, ki so jo imenovali kar Revnograd, so se kritičnega položaja dobro zavedali in svojo skrb kaj radi delili drug z drugim: »Kljub velikemu dogajanju v svetu bi se lahko reklo, da je poglobljena skrb Ljubljancev uravnavana venomer v preskrbo z najvažnejšimi živilskimi potrebščinami. Okrog tega se sučejo vsi pogovori.«

Mnogi Ljubljanci so si poskušali pomagati sami. Pred lakoto, boleznijo, morda celo pred smrtjo, so jih rešile njive in travniki, ki so zavzemali več kot polovico mestne površine. K obdelavi teh površin so jih ves čas vojne spodbujale tudi oblasti in javna občila. Tisti, ki niso imeli lastne zemlje, so svoje vrtničarske sposobnosti lahko preizkušali na najetih površinah. Za manj premožne in za družine z velikim številom družinskih članov pa je poskrbela mestna občina in jim brezplačno ali pa proti majhni odškodnini dala v najem njive, vrtove in travnike. Želja po čim boljšem pridelku in trud za doseg le-tega pa nista bila vedno dovolj. Mestna občina je zato predvsem v zadnjih dveh letih vojne v vseh delih Ljubljane prirejala zelenjadarske tečaje, priskrbela je večje količine semen, sadik in umetnih gnojil. Ljubljanci so spoznali, da so bili krivični, ko so pred vojno oštevali kmeta: vse mu »samo zrase, pa zahteva za to še denar.« Prvi sadovi kmečkega dela so meščanom na obraz pričarali nasmeh in kaj radi so govorili: »Ta je pa domač! Sami smo ga pridelali!« V mestu je bilo tudi več t. i. vojnih vrtov, za katera je skrbela mestna vrtnarija, ki jih je obdelovala predvsem zato, da je z zelenjavo in krompirjem zalagala kuhinje mestnih socialnih ustanov. Zgledno so bili obdelani tudi nasadi pred Narodnim muzejem in opero, za katere so skrbeli kar gledališčniki sami.

V smislu čim bolj kompleksne samopreskrbe so oblasti in dve strokovni društvi za pomoč rejcem spodbujali in podpirali tudi rejo malih živali. V ospredje je bila postavljena reja

kuncev, v letu 1943 jih je bilo v mestu kar 76.320, in kljub temu da so strokovnjaki svarili pred požrešnostjo kokoši, je bilo teh 55.872. Koliko so te živali ljudem pomenile, sploh pred prazniki, ponazori sledeči citat: »»Naše ljube kokodajse, ki nas bodo za Veliko noč (seveda kurjerejce) založile s pirhi, /.../, so pred prazniki pod stalnim in poostrenim nadzorstvom. Lastniki skrbno pazijo in zasledujejo sleherni korak svojih dragocenih pernatih rejenk. Bajе nekateri celo prenočujejo v kurnikih ali pa spe putke ponoči pod njihovimi posteljami, to pa zato, da uboge kokodajse ne bi prišle v nepoštene roke prijateljev brezplačne kurje pečenke, ki se zlasti pred velikimi prazniki kaj radi udeležujejo.«

V prvem delu referata sem ponazorila, v kakšnem položaju so se Ljubljanci znašli zaradi motene in zato nezadostne preskrbe z živili, v nadaljevanju pa bom predstavila še preskrbo mesta z nekaterimi ostalimi (osnovnimi) življenjskimi potrebščinami, pri čemer bom izpostavila kurivo, električno energijo, obleko in obutev.

1. Naj začnem s kurivom. Besede, podane v zvezi z njim bodo razjasnile vzroke, ki so pripeljali do tega, da je stavek »zmrzovali smo kot svizec pozimi« v spominski literaturi tako pogosto uporabljen. Pošiljke premoga iz Zasavja v Ljubljansko pokrajino in v Ljubljano so po okupaciji postale neredne in to ne le zaradi tehničnih motenj v dovozu, temveč zaradi odvajanja premoga za potrebe železnice, saj je njena poraba v primerjavi s predvojnimi obdobjem poskočila za 50 %. Po obžičenju je bil oviran tudi dovoz premoga iz rudnikov Ljubljanske pokrajine, tako je jeseni 1942 izšla odredba, ki je urejala trgovino in prodajo rudninskega kuriva, se pravi premoga, koksa in lignita. Večina premoga, namenjenega Ljubljani, je romala v industrijske obrate ipd., preostanek pa je bil razdeljen v sorazmernih deležih med potrošnike, ki so svojo upravičenost dokazali z nakaznicami. V začetku leta 1944 so sledile izredne razmere, saj je bila ustavljena dobava debelejših vrst premoga. Brez njega so ostale tako ljubljanske tovarne, mestna elektrarna, mestna klavnica kot tudi splošna bolnišnica. Da bi vsaj nekaterim od teh zagotovil minimalno količino potrebnega premoga, je nemški svetovalec za gospodarstvo pri pokrajinski upravi jeseni 1944 izdal odredbo, s katero je ustavil prodajo premoga za ogrevanje prostorov in kuho. Gospodinjstva, javne kuhinje in zavodi so smeli uporabljati samo še drva, ki pa jih je primanjkovalo že v kurilni sezoni 1942/1943, in jih je zato posamezno gospodinjstvo kupovalo le na nakaznice v višini 50 kg na mesec. Zaradi več dejavnikov (oviranega prevoza, pomanjkanja delovne sile, prepovedi hoje po gozdovih in okupatorjevega načrtnega požiganja gozdov) pa upravičenci v letu 1944 kljub nakaznicam večkrat niso mogli kupiti drv, ker jih enostavno ni bilo. Ljubljanci so za zalogo drv poskušali poskrbeti kar sami. Po Golovcu in Rožniku so nabirali suhljad in gozdove

dodobra očistili. Kurili so stare zaboje, staro pohištvo in razsekane lesene ograje. Kurivo so iskali celo preko časopisnih oglasov. Za drva so eni ponujali precej denarja, drugi pa kar krznene plašče ali volno. Družine, ki si niso mogle priboriti nič lesenega, so se bile prisiljene hraniti v javnih kuhinjah. »Kljub suhljadi, ki sem jo nabiral, kjer se je le dalo ... na gradu, Golovcu, pod Rožnikom ... vse lesene klopi tam so že pokradli, kakor že plotove ob Ljubljani ... smo morali štediti s kurjavo. Samo dva polena na dan ... proti večeru je vladal na podstrehi tak železen mraz, da smo bili vsi v suknjah, rutah, kučmah.« Najprej draginja in nato še pomanjkanje kuriva sta večino Ljubljančanov zelo prizadela. Huda stiska je marsikoga spravila v skušnjava, saj je bilo v letih vojne podanih čedalje več pritožb zaradi gozdnih tatvin. Te so se širile v takem obsegu, »da so nekatere velike parcele posameznih gozdnih posestnikov skoro do golega posekane.«

2. Po okupaciji je postalo jasno, da sta Ljubljanska pokrajina in Ljubljana brez lastne elektrike. Pokrajina je morala 92 % elektrike uvažati iz NDH in območij, zasedenih od Nemcev. Pomanjkanje električne energije je bilo čedalje bolj pereče, zato je bila poraba električnega toka leta 1944 omejena z dvema odredbama, jeseni istega leta pa ga je mestna elektrarna začela izklapljati in tako je – kljub močnim protestom – ostalo do konca vojne. Ljubljančanov ni motila in jezila le tema sama, temveč tudi nezgode, ki so se dogajale zaradi nje. Na cestah in ulicah je prihajalo do neljubih trkov in padcev, nekateri poškodovanci so potrebovali celo zdravniško pomoč.

Zaradi varčevanja z elektriko je bil določen nov urnik za obratovanje trgovin, gostinskih obratov, frizerskih in brivskih salonov, v šolskih objektih je smela biti razsvetljava prižgana do 17. ure. Javna cestna razsvetljava je osvetljevala le prometna križišča, javne zgradbe in vojaške objekte. V letu 1945 sta bili začasno zaprti celo opera in drama, tramvaj pa se je za tri tedne umaknil v remizo.

Občila so Ljubljančane redno pozivala, naj ugašajo luči, pa čeprav prostor zapustijo za »kratak moment«, naj s svetilk odstranijo barvna stekla, ki so v »času vojne nepotrebno razkošje«, naj s svetilk in žarnic redno brišejo prah. Ker je bila prepovedana uporaba električnih aparatov z izjemo kuhalnikov in likalnikov, so občila gospodinjam polagala na srce, da bi pri kuhanju uporabljale lonce s povsem ravnim dnom, njihov premer pa naj ne bi bil manjši od premera električne plošče. V loncih, ki niso v »prazno« spuščali nič odvečne toplote, naj bi hrano kuhale le v dveh prstih vode. Predvsem sporna pa se je zdela poraba električnega toka za likanje. Najbolj ekonomičen se je zdel nasvet, naj brisače, posteljne garniture ipd. ostanejo zmečkane.

3. Zaradi pomanjkanja blaga in obutve ter čedalje višjih cen teh artiklov je v začetku oktobra 1941 stopil v veljavo predpis o racioniranju oblačilnih predmetov, tkanin vseh vrst in kakovosti, obutve ter usnjenih in kožnih izdelkov. Kljub temu so se police nezadržno praznile. Predzadnje leto vojne tekstila in tekstilnih izdelkov ni bilo na voljo niti toliko, da bi zadostili racioniranim nakupom. Od sredine leta 1944 racioniranih tekstilnih izdelkov potrošniki tako niso mogli več dobiti na odrezke starih oblačilnih izkaznic, pač pa samo na posebne nakaznice, ki so jih odgovorni izdajali najbolj potrebnim posameznikom. Vloge potencialnih kandidatov za te nakaznice je po strogi presoji reševal sam ljubljanski župan, ki je želel pomagati predvsem najbolj ogroženim: delavcem, obrtnikom, nižjim uradnikom. Nič manj od preskrbe Ljubljančanov z obleko ni bila kritična preskrba z obutvijo. Konec novembra 1944 je bil z odredbo pokrajinske uprave določen kontingent otroških in ženskih čevljev za Ljubljano, ta je bil: 59 parov otroških in 87 parov ženskih čevljev. Za Ljubljano, mesto, v katerem je bivalo nad 90.000 prebivalcev, ni bilo zagotovljenih nič več moških čevljev, kar izkazuje sledeča prošnja, naslovljena na Mestni preskrbovalni urad: »Ker sem v resnici v nujni stiski in da bi v preobilici prošenj ne bil prezrt, si dovljujem svojo prošnjo utemeljiti z naslednjim: V Ljubljano sem prišel septembra 1940 ter nastopil službo v tedanji Hranilnici dravske banovine. Tu me je zatekla vojna brez zadostnih sredstev in daleč stran od staršev. Primerilo se mi je celo, da niti nisem prenesel vseh svojih stvari v Ljubljano, ki bi jih danes krvavo potreboval. /.../. Mesečni prejemki so mi komaj zadoščali za dnevne potrebe, tako da si v druginji, ki je rasla iz dneva v dan, nisem mogel kupiti ne perila ne obleke ne obutve, niti si nisem mogel zadostno popraviti starih stvari. Kajpak si ob pičlih dohodkih nisem mogel privoščiti na takozvani »črni borzi« ničesar. Danes sem pred tem, da obnosim zadnji par čevljev, ki mi že zamakajo.« Fant je prejel sledeč odgovor: »Prošnji /.../ se ni moglo ugoditi, radi premajhnega odobrenega števila čevljev.« Zavrnitev ga je morda spodbudila, da se je pridružil ostalim, ki so svojo srečo preizkušali po starinarnicah ob Ljubljanici in s pomočjo malih oglasov v dnevnem časopisju.

S predavanjem, katerega rdeča nit so citirani dokumenti in spominsko gradivo, sem želela čim bolj nazorno pokazati stisko v zvezi s preskrbo, ki so jo prebivalci prestolnice doživljali v času druge svetovne vojne, hkrati pa vsaj v obrisih tudi njihovo voljo in iznajdljivost v boju za preživetje.